

It has been noted that the accuracy of the translation of complex terminological groups depends on the translator's ability to reveal the term structure (translation of English terminological group is made from the right to the left).

The ways of terminology replenishment with the new words, which are formed using affixation, conversion, compounding and borrowing have been analyzed.

It has been recognized that understanding of etymology of the terms of foreign origin will prevent their misuse.

It has been determined that the development of aviation terminology is inextricably linked with the development of aviation. The emergence of new terms is caused by the specific features of aviation science and technology. They appear because of the need to nominate the new phenomena in aviation.

The specialists of civil aviation sector, along with literary vocabulary, which is a means of professional interaction in standardized, formal situations actively use vocabulary, which is colloquial and informal. The article gives examples of jargon use in aviation according to the thematic groups. It has been proved that jargon can sometimes serve as a means of humiliation of human dignity, therefore it is better to use terms instead of jargon.

Key words: cognitive linguistics, term, principles of term formation, etymology, terminological system, argot, English aviation terminological system.

УДК 811.161.2

Тетяна ГУЛЬЧЕНКО

ДІЄСЛІВНІ СИНОНІМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ АКТУ МОВЛЕННЯ У ОПОВІДАННЯХ ІРИНИ ВІЛЬДЕ

У статті подано стислий огляд дієслівних синонімів тематичної групи – акту мовлення у прозових творах Ірини Вільде. Проаналізовано лексичні одиниці лексико-семантичної та семантико-стилістичної груп, визначено контекстуальне значення синонімів.

Ключові слова: синонім, класифікація синонімів, синонімічний ряд, семантика, контекстуальне значення.

Особливе зацікавлення в українських і закордонних мовознавців завжди викликали проблеми дослідження синонімії. Досліджуючи це питання важко обійтися без вивчення синоніміки художнього твору, адже це не лише допомагає висвітлити закономірності використання

синонімічних засобів мови письменником, а також дає матеріал для ретельного вивчення природи синонімів.

Використання письменниками у художніх творах різних видів синонімів зумовлює потребу дослідження лексем окремих творів та авторів, що сприяє вирішенню багатьох сучасних проблем синонімії.

З-поміж усіх частин мови дієслова найбільш схильні до утворення синонімічних зв'язків. Л.А. Булаховський зазначає, що дієслово належить до лексико-граматичних категорій, які мають найбагатшу синоніміку. Дієслівна синоніміка була предметом досліджень багатьох мовознавців: А.Т. Бевзенко, В.С. Ільїна, Л.С. Паламарчука, А.Г. Ярової та ін.

Актуальність статті зумовлена потребою здійснити дослідження синонімів на матеріалі художніх творів певних авторів для широкого й повного опису синонімії української літературної мови.

Об'єктом дослідження є дієслівні синоніми художньої прози Ірини Вільде; предметом аналізу – дієслівний синонімічний ряд, що належать до тематичної групи акту мовлення. Мета полягає в з'ясуванні закономірностей використання лексичних синонімів української мови Іриною Вільде.

Синоніми визначаються як усталені в мовному вжитку, різні за звуковою формою пари або ряди лексичних одиниць, що належать до однієї частини мови і характеризуються спільним лексичним значенням, а також частковою взаємозамінністю [16, с.17].

Маючи спільне загальне значення, синоніми можуть відрізнятися один від одного додатковими відтінками, бути спільнокореневими чи різнокореневими, не належати до одного стилю мовлення, давати різну емоційну оцінку позначуваному. Класифікація синонімів оснований, як правило, на характері додаткових значень.

Виокремлюють ідеографічні (поняттеві, логічні) синоніми, які відрізняються один від одного значенневими відтінками, і стилістичні або стильові, емоційно-експресивні синоніми, що відрізняються функціонально-мовним або емоційно-оцінним значеннями. При цьому ідеографічні синоніми розглядаються як стилістично нейтральні, а стилістичні, відповідно, як такі, що належать до різних функціональних стилів мови.

У сучасному мовознавстві поділ синонімів на семантичні, стилістичні, семантико-стилістичні є традиційним.

За характером і ступенем синонімічних відношень виокремлюють загальномовні та індивідуальні (оказіональні) синоніми. Загальномовні синоніми сприймаються мовцями однаково поза будь-яким контекстом. До цього розряду належать слова, вжиті у прямому чи переносному значенні, якщо останнє закріпилося за словом у загальному вжитку і фіксується словниками.

Контекстуальні синоніми виникають унаслідок семантичного зближення різних за значенням слів, що мають у межах конкретного контексту спільне значення. Характерною ознакою синонімів цього типу є невідтворюваність, тобто обмежене вживання і відсутність у словнику.

Аналізуючи синоніми, дібрані з творів Ірини Вільде, виокремлюються загальномовні синонімічні одиниці. З-поміж загальномовних синонімів виділяються семантичні й семантико-стилістичні.

Синонімічний ряд – структура, яка будується на основі спільних значень, що наявні в кожному члені цього ряду.

Компоненти синонімічного ряду не є однорідними. У центрі організації ряду є домінанта, що об'єднує значення всіх компонентів ряду.

До синонімів, що позначають інтелектуально-аналітичну діяльність людини, належать синонімічні одиниці на позначення акту мовлення як одного з проявів інтелектуальної діяльності. У статті зосереджено увагу на лексико-семантичних та функціональних особливостях синонімів, що належать до синонімічного ряду з домінантою: «говорити».

Лексеми синонімічного ряду об'єднує, перш за все, спільне основне значення – здатність передавати засобами мови думки, емоційні стани, доносити інформацію.

Для зображення значення «мати здатність висловлювати думки, почуття» [СУМ, т. 2, с. 100] Ірина Вільде використовує такі синоніми. Загальномовні семантичні: *говорити, казати, промовити, оповідати, висловлювати, звертатися, обізнатися*. Загальномовні семантико-стилістичні: *твердити, вирубати, заголосити, просити слова, плескати, перегукуватися, розірватися, вистрілити вибухом*.

Синоніми відрізняються один від одного за такими основними ознаками:

- 1) кількість учасників мовлення; 2) спосіб дії; 3) швидкість;
- 4) гучність; 5) час тривання; 6) тембр і висота голосу; 7) чіткість; 8) оцінка;
- 9) стилістичний компонент.

Дієслово *говорити* характеризується найменшою семантичною, стилістичною і жанровою специфікою. Ця лексема найширше і найзагальніше позначає акт мовлення, уживається в максимальній кількості контекстів і може замінити будь-який синонім ряду. *Говорити* може передавати тривале/нетривале, швидке/повільне, стримане/емоційне, розбірливе/нерозбірливе тощо говоріння.

Говорити позначає мовленнєву дію осіб, що перебувають між собою як у рівних, так і в підпорядкованих суспільних відносинах. Цей синонім не має спеціальних обмежень, пов'язаних із типом висловлюваних думок, а також з об'єктивністю інформації. Наприклад: *Уляна говорила правду: Юра, як дикий звір, любив простір і небезпеку.* [1, с. 10].

Дієслова *говорити* і *казати* є найуживанішими словами в аналізованому ряду. Синонім *казати* здебільшого виступає з тими ж значеннями, що й *говорити*. Вони мінімально протиставляються один одному. *Казати* відрізняється від *говорити* такими основними ознаками:

Для лексеми *казати* характерним є вживання на позначення конкретної реалізації мовної дії. Наприклад: *Процаючись біля брами, сказав те, що звичайно кажуть у таких випадках:*

- *Цей вечір найщасливіший у моїм житті...* [1, с. 6].

Коли б ви знали, як любить він простір, - «поклик» простору, каже він, - ви б не вимагали від нього... [1, с. 9].

По-друге, у новелах письменниці спостерігається тенденція вживати дієслово *казати* там, де є пряма мова або передається зміст повідомленого, висловленого. Наприклад: *І Окинувши оком аудиторію, почала своїм притишенням, ніби з другої кімнати, як казав Борис голосом: «Півтори години слухаю вашу дискусію, і якщо не помиляюся, то справа ось у чім: Оленка обстоює думку, що кохання само вже є найкращим охоронним щитом проти зради і... взагалі всякого роду спокус»². «Кажіть,*

чого вам треба, та й утікайте до хати, Уляно, бо на смерть простудитесь...» [I, с. 11]. Пор.: *З Уляно говорила правду: Юра, як дикий звір, любив простір і небезпеку* [I, с. 10].

У наведених прикладах [2, 3] відмінності між *говорити* й *казати* зникають, отже, ці дієслова-синоніми стають абсолютно рівнозначними (абсолютними синонімами).

Дієслово *сказати* найзагальніше означає закінчену мовленнєву дію. Наприклад: *«А все ж, - сказала я одного дня до Уляни, - ви попробуйте вчитися їздити на лижах. Це вам від мене щира порада»* [I, с. 10]. *«Король снігів», - сказала про нього Маруся.* [I, с. 10].

Семантично близьким до попереднього є дієслово *промовити*, яке вживається зі значенням – «висловити вголос свої думки, сказати щось» [СУМ, т. 4, с. 769]. Семантика дієслова *промовити*, що утворилося від *мовити* за допомогою префікса, що вказує на час про-, спрямована на обмеження акту говоріння. Авторка використовує цю лексему тоді, коли треба позначити мовленнєву дію, що відбулася протягом певного відрізка часу. Наприклад: – *Не сподобалося видавцеві, що надумав заробити на пісні поетової душі, така праця, та переміг своє невдоволення і промовив сердечно до поета: «Приходжу до тебе як посланець тих, хто любить тебе і затужив за твоїм словом.»* [I, с. 3].

Мовленнєвий акт, що позначається цим синонімом, як правило, здійснюється мовцем спокійно, впевнено і твердо. У багатьох ситуаціях такий спосіб говоріння суперечить внутрішньому стану мовця. Останній може бути дуже схвильованим, розгніваним тощо. Суб'єкт говоріння, щоб приховати свої емоції, опановує себе й говорить урівноважено.

Дієслово *оповідати* вживається автором у значенні – «повідомляти щось про кого-, що-небудь, описувати; передавати словами бачене, пережите і т. ін» [СУМ, т. 5, с. 718]. Наприклад: *«Ви ще ніколи не оповідали мені нічого про вашу батьківщину, домнule Аристиде»* [I, с.13].

Дієслово *висловлювати* відрізняється від інших синонімів цього ряду тим, що предмет повідомлення з погляду суб'єкта є дуже важливим. Розмова, як правило, торкається потаємних інтимних почуттів комуніканта. Наприклад: *«Людина повинна*

залишатися собою навіть тоді, коли когось любить більше, як себе саму, – висловила свою думку «маленька господиня» [I, с. 9].

Лексема *звертатися* використовується у значенні – «Говорити, писати, спрямовуючи свої слова, свою мову до когонебудь» [СУМ, т. 3, с. 466]. Наприклад: «*Марія питає своє серце: «Невже ж можна так любити? Невже?» – звертається до своїх майже забутих сімнадцяти літ» [I, с. 11].*

Зі значенням “заговорити до когось, звернутися з розмовою” вжито дієслово *обізватися* в такому прикладі: *Дитина заплющила очі й обізвалася [I, с. 5].*

Значення “впевнено говорити, доводити свою думку, не сумніватися у сказаному” у дієслова *твердити* є переносним. Цим синонімом письменниця послуговується тоді, коли мовець чітко підкреслює голосом усі слова в реченні, оскільки кожне сказане слово є достовірним. Суб’єктові мовлення важливо, щоб адресати усвідомили почуте. Наприклад: «*А ви, Борисе, твердите, що за серце не можна ні в якому разі ручатись просто тому, що це не залежить від нашої волі, і... краще уникати нагоди до зради, ніж пізніше переносити її наслідки?» [I, с. 8].*

Також для позначення мови з «підкресленою старанністю» [СУМ, т. 1, с. 476] Ірина Вільде використовує застарілу лексему *вирубати*. Наприклад: «– *Українка, – вирубала з усмішкою на устах і враз споважніла...*» [I, с. 12].

Невиразне, емоційне мовлення, що здійснюється швидко, з поспіхом, високим голосом, позначається дієсловом *(за)голосити*. Префікс *за-* визначає дію як таку, що почалася. Говоріння, що позначається розмовним дієсловом *заголосити*, є завжди емоційним, схвильованим. Наприклад: «– *Боже, вона непритомна! – заголосила мати. – Маріє, скидайте з неї сукенку!» [I, с. 5].*

Зі значенням «заявити свою точку зору, висловити думку» Ірина Вільде використовує словосполучення *просити слова*. – *Я прошу слова, - відповіла їй собі з кутка Оксана. – Спокій!.. Прощу заспокоїтися... Оксана просить слова...*[I, с. 7].

Слова лексико-семантичної групи мовлення активно переплітаються з іншими групами. Поповнення групи дієслів на позначення акту мовлення відбувається і за рахунок дієслів

фізичної дії – наприклад, *плескати* тощо. Переносне значення мовлення у цих дієслів, швидше за все, закріпилося в мові завдяки частому вживанню їх у конструкціях із прямою мовою. У досліджуваних оповіданнях зустрічається дієслово *плескати*. Наприклад: *Інші (чи можна було їм вірити?) плескали, що поет сховався десь у своїй далекій віллі над морем і там, як і його предки, порпається в землі* [I, с. 3].

Раптове, швидке мовлення підвищеним голосом з метою обміну інформацією письменниця позначає дієсловом *перегукуватися*. Наприклад: *На базарі роїлося від покупців і жебраків, перегукувалися перекупки, горлав поліцей, снували кишенькові злодії* [I, с. 4]. Таке мовлення, дуже часто, є реакцією на чийсь слова, рідше вчинки.

Надто емоційне, гучне, неопановане мовлення автор позначає словосполученням, вжитим у переносному значенні *розірватися, вистрілити вибухом*. Наприклад: *«Раптом в ній щось розірвалось і вистрілило вибухом. Її голос високий, неопанований»*[I, с. 15].

В результаті роботи було виявлено дієслівні синоніми у прозових творах Ірини Вільде, систематизовано і скласифіковано їх; проаналізовано особливості семантичної структури синонімів тематичної групи – акту мовлення, визначено контекстуальне значення синонімів. В цілому проаналізовано 10 лексичних одиниць, на позначення акту мовлення.

Отже, більшість проаналізованого ряду формують синоніми загальномовні, що є стилістично нейтральними. Вони використовуються як у мовленні автора, так і в мовленні персонажів, що забезпечує достовірність, точність, чіткість, лаконічність висловлення.

Для кожної конкретної ситуації письменниця вибирає саме ті синонімічні одиниці, які можуть передати необхідні відтінки, допомогти авторові зобразити якомога достовірніше мову персонажів, що дозволить читачеві вповні збагнути всі особливості мовленнєвої ситуації, емоційного стану, мети мовлення літературного героя, охарактеризувати, зобразити події, вчинки персонажа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Ірина Вільде. Твори в 5-ти томах. Том 5. Оповідання та повісті, округлини. К.: Дніпро, 1987. – 404с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бевзенко А.Т. До історії питання про лексичну синоніміку // Збірник робіт аспірантів Одеського ун-ту. Гуманітарні науки, 1964. – С. 250 – 256.
2. Брагина А.А. Синонимы стилевые и стилистические // Филологические науки. – 1976. – № 2. – С. 67 – 77.
3. Булаховський Л.А. Нариси з загального мовознавства. – К.: Рад. школа, 1955. – 308 с.
4. Ващенко В.С. Словник синонімів української мови і деякі питання теорії синонімії // Мовознавство. – 1968. – № 3. – С. 9 – 15.
5. Виноградов В.В. Избранные труды: Лексикология и лексикография. – М.: Наука, 1977. – 312 с.
6. Кочерган М.П. Лексична сполучуваність і синонімія // Мовознавство. – 1978. – № 6. – С. 53 – 63.
7. Лисиченко Л.А., Загребельна Л.С. Лексична конотація і її роль у структурі синонімічної групи // Українське мовознавство.–1985.– Вип. 13. – С. 25–32.
8. Новий тлумачний словник української мови: В 4-х томах / Укл. В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – К.: Аконті, 1998.
9. Ощипко І.Й. Дієслівна синоніміка в повісті Коцюбинського “Фата Моргана” // Доповіді та повідомлення Львівського ун-ту. – Вип. 6. – Ч. 1, 1955. – С. 97 – 99.
10. Палевская М.Ф. Проблема синонимического ряда, его границ и возможности выделения доминанты // Лексическая синонимия. – М.: Наука, 1967. – С. 94 – 104.
11. Русанівський В.М. Структура українського дієслова. – К.: Наук. думка, 1971. – 315 с.
12. Словник синонімів української мови: В 2 т. – К.: Наук. думка, 1999 – 2000.
13. Словник української мови: В 11-ти томах. – К.: Наук. думка. – 1970–1980.
14. Тараненко О.О. Синоніми // Українська мова. Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2000, С. 539 – 543.
15. Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови. – Мюнхен: Молоде життя, 1951. – 402 с.

16. Ярова А.Г. Дієслівна синоніміка в прозових творах Івана Багряного: Дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К., 2002. - 218 с.

Т. ГУЛЬЧЕНКО

ГЛАГОЛЬНЫЕ СИНОНИМЫ НА ОБОЗНАЧЕНИЕ АКТА РЕЧИ В РАССКАЗАХ ИРИНЫ ВИЛЬДЕ

В статье представлен краткий обзор глагольных синонимов тематической группы - речевого акта в прозе Ирины Вильде. Проанализированы лексические единицы лексико-семантической и семантико-стилистической групп, определено контекстуальное значение синонимов.

Ключевые слова: синоним, классификация синонимов, синонимический ряд, семантика, контекстуальное значение.

T. GULCHENKO

VERBAL SYNONYMS OF THE BROADCASTING ACT IN IRYNA VILDE'S SHORT STORIES

The brief review of verbal synonyms of thematic group of the broadcasting act in prosaic works of Iryna Vilde is given in the article. Lexical units of lexico-semantic, semantic and stylistic groups are analysed; contextual meanings of synonyms are determined.

Interpretation has been given for such basic linguistic items as synonyms, synonymic series, shade of meaning, lexical word meaning; internal organization of synonymic series and its limits have been explained, and the criteria for classification of synonyms identified.

Synonyms, taken from works of Iryna Vilde are analysed, the common synonyms units are distinguished. Semantic and semantic and stylistic synonyms are separated among the common synonyms.

The components of synonymous row, that get organized round a dominant, are considered in the article.

Synonymous units belong on denotation of broadcasting act as one of displays of intellectual activity belong to the synonyms that mark intellectually-analytical activity of man.

In the article attention is concentrated on the lexico-semantic and functional features of synonyms that belong to the synonymous row with a dominant : to «talk».

A value, that unites the lexemes of synonymous row - ability to pass ideas, emotional states, report information using facilities of language, is distinguished.

Iryna Vilde uses language semantic and common semantic-syntactical synonyms to represent a value «to have ability to express opinions, sense».

Synonyms differ from each other on such basic features as amount of broadcasting participants; methods of action; speed; volume; duration; timbre and height of voice; clearness; estimation; stylistic component.

It has been summarized that specific features of Iryna Vilde individual style include: extensive use of synonymic diversity of the Ukrainian language, priority use of general-language synonyms, active functioning of phrasal synonymic units.

Keywords: verbal synonyms, classification of synonyms, synonymous line, semantics, contextual meaning.

УДК 811. 111.161.2.373. 45

Ганна МЕЖЖЕРІНА

ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛІЙСЬКИХ АВІАЦІЙНИХ ТЕРМІНІВ З КОРИННИМИ ЛЕКСЕМНИМИ МОРФЕМАМИ

Стаття присвячена особливостям перекладу українською мовою англійських авіаційних термінів-комполітів з корінними лексемними морфемами *after-*, *down-*, *off-* тощо. З'ясовано закономірності структурної інтеграції компонентів англійських та українських авіаційних термінів-комполітів, види структурно-семантичних трансформацій при перекладі. Джерело матеріалу – словники авіаційних термінів та оригінальні наукові тексти (субмова авіації).

Ключові слова: авіаційний термін, комполіт, морфема, семантика, граматична трансформація.

Структурно-семантична характеристика складних слів в англійській мові слугує предметом дослідження як англійських та американських (Н. Фебб, С. Ольсен, М. Хаспельмат, Л. Бауер, Г. Буйдж та ін.), так і вітчизняних лінгвістів (І. В. Арнольд, Ю. А. Зацний, В. І. Карабан, І. М. Кочан, О. Д. Мешков, Е. Я. Мороховська, В. І. Шадрін та ін.). Найяскравіше особливості англійського термінотворення проступають під час перекладу